

Prijs der Nederlandse Letteren-1974 voor Marnix Gijsen

Uitreiking

De driejaarlijkse Prijs der Nederlandse Letteren werd op zaterdag 5 oktober 1974 uitgereikt aan de Vlaamse schrijver Marnix Gijsen, pseudoniem voor dr. Jan Albert Goris.

Marnix Gijsen ontving de oorkonde behorende bij de prijs uit handen van Koningin Juliana in het Paleis op de Dam in Amsterdam.

In het juryrapport wordt de schrijver geroemd om zijn heldere stijl, zijn diepe kennis van de mens en zijn internationale optiek.

Marnix Gijsen begon zijn loopbaan als hoogleraar, werd in 1939 ambtenaar en was een lange tijd in diplomatieke dienst. Hij schreef behalve romans litteraire kritieken en talrijke studies over kunst, literatuur-geschiedenis en het Vlaamse volkskarakter. In zijn dankwoord roerde hij de gemeenschappelijke taal van Vlamingen en Nederlanders aan. **Dankwoord**

'En het kan u voorkomen, dames en heren, dat de gehechtheid van de Vlamingen aan hun taal een beetje kinderlijk, een beetje naïef zou zijn, omdat in de ogen van de Nederlander de taal toch tenslotte maar een communicatiemiddel is. Maar voor ons betekent zij veel meer, omdat wij in een strijd van 150 jaar die taal hebben moeten herwinnen en opnieuw bevestigen. Voor ons is dat een kwestie van gevoel. Men vraagt mij de laatste dagen herhaaldelijk, en men vraagt dat heel voorzichtig, of ik toekomstplannen heb, want een man die 75 wordt daar moet men voorzichtig mee omgaan. Ik heb daarop geantwoord, en ik doe dat nog, dat ik zal voortgaan zoals ik bezig ben. Want ik interpreteer deze prijs niet als zijnde dat ze mij het zwijgen zou opleggen.'

Juryrapport

Rapport, behorende bij het advies van de Jury voor de toekenning van de Prijs der Nederlandse Letteren-1974, uitgebracht aan de minis-

ters van Nederlandse Cultuur te Brussel en Rijswijk.

De Jury, bestaande uit prof. dr. José Aerts, lid en voorzitter, prof. dr. Ada Deprez, Clara Egink, prof. dr. Karel Meeuwesse, Lambert Tebenbosch en Gerard Walschap, leden, en H. J. Kompen, secretaris, besloot, na ernstig wikken en wegen van de verdiensten van alle schrijvers die voor de Prijs der Nederlandse Letteren-1974 in aanmerking kwamen, voor deze prijs voor te dragen dr. Jan Albert Goris, in de letterkunde Marnix Gijsen.

In zijn lange en vruchtbare loopbaan heeft Marnix Gijsen het literaire en culturele erfgoed van ons taalgebied in diverse opzichten op eminente wijze verrijkt.

Tijdens en na de eerste wereldoorlog debuteerde hij als humanitair expressionistisch dichter en polemist. Met de verslibristische **Loffitanie van Sint Franciscus** en de bundel **Het Huis** (1925) werd hij een der meest markante figuren van die generatie. Begiftigd met een scherpe intellectuele aandacht en een sterke drang naar ethische bezinning, etste de dichter van **Het Huis** beelden uit het dagelijks leven in de meest zakelijke vorm tot hun wezen herleid.

Daarna verzaakte hij voorlopig de poëzie, publiceerde wetenschappelijk werk van blijvende waarde op het gebied van de economische geschiedenis, begon een loopbaan als hoogleraar, maar brak die spoedig af om ambtenaar te worden bij het bestuur van zijn vaderstad, later in dienst van de Regering en ten slotte in de diplomatie.

Intussen schreef hij briljante reisverhalen over Griekenland en Amerika, literaire kritieken die door hun strenge normen en spitse intelligentie vooral in Vlaanderen zuiverend hebben gewerkt,

talrijke essays over kunst, literatuurgeschiedenis, ons volkskarakter, enzovoort. Tijdens en na de tweede wereldoorlog toen hij in de Verenigde Staten van Amerika en in Canada verbleef, kwam hij als essayist tot volle ontplooiing. In talrijke boeken, in honderden korte en langere opstellen, waarvan vele in het Engels en het Frans, demonstreerde hij sindsdien zijn superieur talent als essayist met al de rijkdom van een subtiel intellect, een buitengewone kennis van geschiedenis en kunst, een wereldwijze geest en een gave, klassieke stijl.

In 1948 verscheen **Joachim van Babylon**, waarmee Gijsen aan zijn schrijverschap een nieuwe dimensie schonk: de romankunst, en zijn lezers meteen in staat stelde hem in een nieuwe fase van zijn levensontwikkeling te volgen. Door zijn rijkdom van stijl, parabolische verbeeldingskracht, wijsgerige bespiegeling en door de scherpe zelf-analyse van het ik-personage blijft dit boek een der meesterwerken uit de moderne Nederlandse prozakunst. Na **Joachim van Babylon** kwam in de schrijver een stroom van verhalend proza los, die ook vandaag nog aanhoudt.

Uitdrukking van meestal intens emotioneel en dramatisch bewogen leven, onderscheidt dit proza zich stilistisch door een grote beheersheid, een zeer conciese en lucide vormgeving. De omvangrijke romankunst van Marnix Gijsen laat zich, grosso modo, indelen in twee sectoren, een Europese en een Amerikaanse. De eerste bevat romans, die door de kindertijd en de jongelingsjaren van de schrijver werden geïnspireerd. **Klaaglied voor Agnes, Telemachos in het dorp, De oudste zoon, Jacqueline en ik** en zoveel andere werken zijn karakteristiek voor Gijsens bewonderenswaardig vermogen om

*Uit handen van Hare Majesteit
Koningin Juliana ontving de
75-jarige Vlaamse schrijver
Marnix Gijsen de Prijs der
Nederlandse Letteren*

door middel van een scherpe analyse, in een afwisselend spel van retrospectie en metamorfose, het vroegere leven te herontdekken met een nieuwe waarheid en meteen de felste schokken of de fijnste rimpelingen van het gevoelsleven te registreren. De schrijver krijgt hier bovendien telkens weer de kans allerlei verschijnselen uit zijn jeugdmilieu, speciaal heel wat taboes, met zijn ironie of cynisme op briljante wijze te vermoorden. Door deze analyse van zijn kinder- en jongelingsjaren heeft hij als romancier aan de vruchtbare traditie van de psychologische roman een nieuwe rijkdom toegevoegd. De romans die door zijn langdurig verblijf in de Verenigde Staten van Amerika werden geïnspireerd, hebben de verdienste dat zij in het Nederlandse taalgebied voor het eerst een authentieke, zij het ook beperkte visie op de 'american way of life' hebben geïntroduceerd. Zij hebben echter naar de mening van de Jury een diepere waarde. De moralist verschijnt hier in de gedaante van 'a new man', zoals hij zich in een Engelse brief aan Leo Vroman heeft genoemd, een vrij man die, vanuit zijn persoonlijk leven, uiterst gewetensvol met aangrijpende eerlijkheid zijn levensproblemen belijdt en ze episch poneert op een algemeen menselijk niveau.

Goed en kwaad handelt, in een tragische verhaalsfeer, over de eenzaamheid van de mens, zijn mislukte pogingen tot goedheid en contact, de absurditeit van zijn metafysische en morele normen. In **De kat in de boom** en **Er gebeurt nooit iets**, twee haast volledig geïnterioriseerde psychologische romans, ontleedt de schrijver de innerlijke relatie van man en vrouw, van mens en buur-mens, de uiterste kwetsbaarheid van elk menselijk samenleven. Hij doet dit met een seismografische scherpte die het gebeuren voor de eenzame vertellende ik-persoon verdicht tot een obsederend drama.

Het is de Jury onmogelijk hier al de romans die Gijsen aan het rijpe, volwassen leven heeft gewijd, te kenschetsen. Wel wil zij nog bijzondere waardering uitdrukken voor Gijsens meesterschap in het aparte genre van de novelle. In de

bundel **Allengs gelijk de spin**, in novellen als **Mijn vriend de moordenaar**, **Kaddish voor Sam Cohn**, **De nachttrein naar Savanna**, **Georgia** en zoveel andere, beheerst hij volkomen de beknopte vorm van dit genre in een prozataal, waarin elk woord door noodzakelijkheid is getekend.

Het gehele, omvangrijke oeuvre van Marnix Gijsen in het lyrische, epische en essayistische

genre munt uit door perfectie van de stijl, door een diepe kennis van de mens, een ruim inzicht in de tijd en de cosmopolitische wereld, een imponerende culturele en geestelijke rijkdom. De veelzijdigheid van zijn talenten is zeldzaam. Op grond van het voorafgaande besloot de Jury tenslotte eenstemmig de beide Regeringen te adviseren de Prijs der Nederlandse Letteren-1974 toe te kennen aan Marnix Gijsen.